

EL FORTÍ DE LA COMA DE GUASCH (ALTAFULLA)

*Josep Zaragoza Solé¹, Josep M. Nadal Noguera², Narcís Carulla Gratacòs³,
Salvador Antón, Anselm Vieitez*

Resum: Presentació d'un fortí⁴ amb una torre de guaita, probablement de la primera carlinada o guerra dels Set Anys. Hi ha la possibilitat que fos de la tercera carlinada. La torre de guaita s'alça set metres. Estat de conservació: mitjà.

Paraules clau: Fortins, torres de guaita, baluard, guerres carlistes.

Abstract: Presentation of a fort with a watchtower, probably from the first carlinada or Seven Years' War. There is a possibility that it was from the third. The watchtower rises seven meters. Average state of conservation.

Keywords: Forts, watchtowers, bastions, Carlist wars

1. Introducció i antecedents

Els diferents episodis militars de les guerres carlines han creat uns sistemes de defensa o prevenció al voltant de les poblacions, i Altafulla no és un cas diferent.

No pretenem fer una classificació ni una cronologia dels sistemes defensius, sinó tan sols exposar la presència d'aquest fortí, el qual es troba a la part aturonada del terme d'Altafulla i que, si bé actualment resta molt amagat entre la pineda, ben segur la seva torre oferia una gran visibilitat, una qualitat molt útil durant els episodis bèl·lics carlins.

Les guerres carlines, producte de les inestabilitats monàrquiques i polítiques que es produïren a Espanya, i molt principalment a Catalunya, València i País Basc, han generat una bibliografia extensa com la que s'annexa.

---

¹ Mestre d'obres. Excavador del Castell del Catllar. Col·laborador IPHES

² Dissenyador i projectista

³ nacg@tinet.org

⁴ També denominat en la cartografia com a castellot de la Coma.

Recordem que les partides carlistes estaven alimentades per les classes més tradicionals on no mancaven capellans i monjos. També hi feien cap les classes agràries benestants així com les classes menys afavorides, com a font de subsistència material o idealisme polític, que reclamava els furs històrics.

2. Situació

El fortí es troba a la prolongació del turó de Sant Antoni, en sentit nord, en direcció a l'autopista i el desdoblament. Quan el camí baixa cap a la subcentral elèctrica surt un altre camí entre el bosc i, a uns dos-cents metres, es pot albirar la torre del fortí entre els pins a mà esquerra.

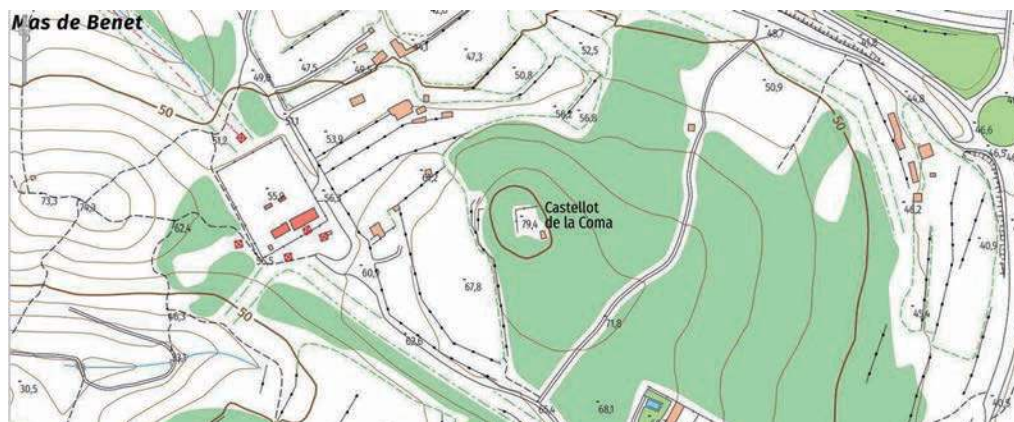

Figura 1. Mapa on es veu la visibilitat del fortí, que domina el camí a la Riera i el pas del riu Gaià.

3. Context polític

Com recordàvem a la introducció, al segle XIX es creuen problemes i inestabilitats diverses; una de les més persistents i no resoltes eren les partides carlines enfrontades amb el liberalisme.

El Dr. Rovira, en l'article "Altafulla i la guerra dels Set Anys 1833-1837" (*Estudis altafullencs*, 1), ens detalla les múltiples despeses sofertes aquells anys per l'Ajuntament d'Altafulla. Atès que el castell, les torres i els punts de defensa d'Altafulla ja estaven fets, el més raonable és que les despeses apuntades fossin degudes a la construcció del fortí de la Coma de Guasch.

També Rovira (*Estudis Altafullencs* 1, pàg. 71) ens mostra l'escàs suport que tingué la causa carlista a Altafulla⁵.

---

⁵ Tan sols tres afiliats d'un poblament de menys de mil persones.

Tornant al possible origen del fortí de la Coma de Guasch, trobem que el 18 d'abril de 1874 el brigadier liberal Salamanca manà fortificar Altafulla, després que, tres dies abans, el 15 d'abril, hi hagués el foc⁶ de la Torre, on una partida d'uns 200 carlins assetjaren el castell de Torredembarra, defensat sols per una vintena de soldats liberals.

Tanmateix, F. X. Hernández, en el volum IV de la seva *Història Militar de Catalunya* (pàg. 152) ens diu que “en acabar l'estiu de 1874, el carlisme català era més fort que mai i estava militarment organitzat; el nombre de combatents pujava a uns 12.300”⁷.

Per tant, si bé el més probable és una cronologia de la primera carlinada, no excloem que el fortí fos reforçat i completat en la tercera carlinada.

4. Planimetria del fortí⁸

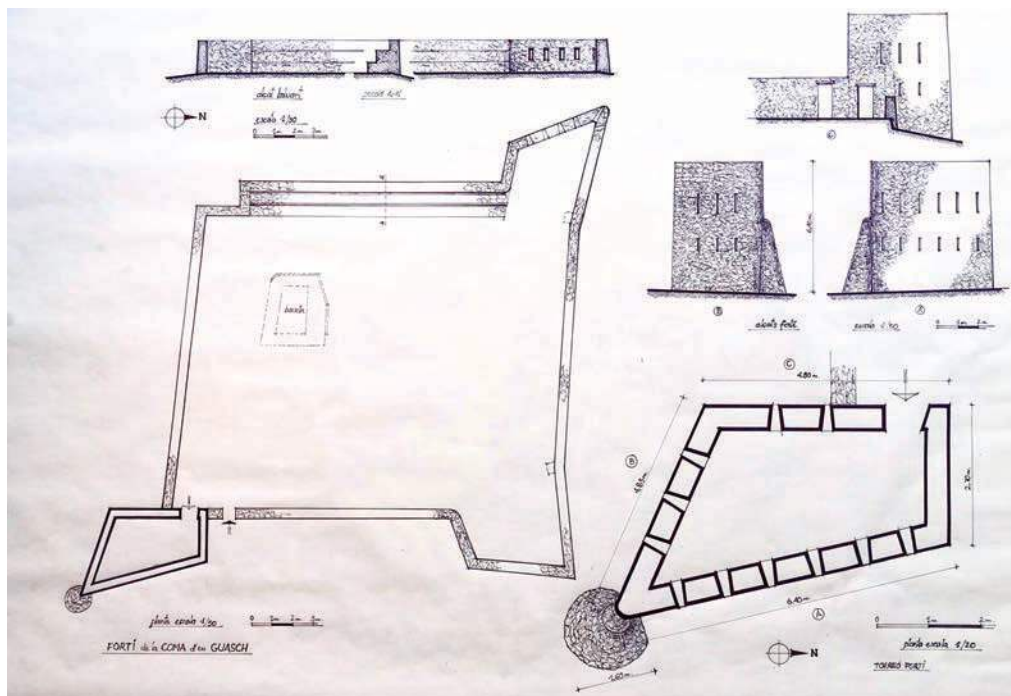

Figura 2. Planta i seccions del conjunt del fortí.

⁶ Al segle XIX, equivalent a batalla

⁷ Salvador Rovira recorda en l'obra citada que José de Suelves i de Montagut era sota les ordres de Carles VII, com a oficial. En esclatar la III Carlinada, hi prengué part al País Basc i va ascendir a tinent coronel. Acabada la guerra, acompanyà l'aspirant a rei carlí per França. Carles VII li concedí, el febrer de 1976, el títol de descompte de Montserrat.

⁸ Agraïm la col·laboració en els treballs d'amidament i neteja als amics Salvador Antón i Anselm Vieitez.

El fortí té una planta quadrangular amb tres baluards, un dels quals es converteix en torre d'uns set metres d'altura. Els murs de la torre tenen espitlleres en dues fileres. La resta del fortí es compon d'uns murs de vora tres metres d'alçada amb un bon nombre d'espitlleres.

Remarquem l'estructura del mur de ponent, que està compost en tres graons amb sis espitlleres per situar-hi una filada de tiradors o observadors.

En conjunt es veuen dues fases constructives amb una cronologia possiblement de finals de la guerra dels Set Anys.

Tot l'espai ha estat usat modernament com a reclam de caça amb una basseta/trampa i ruscus d'abelles.

Al peu del ressalt, per llevant i sud, s'arrancaren algunes pedres per completar l'obra.

Figura 3. Vista de la torre del fortí per l'accés meridional.

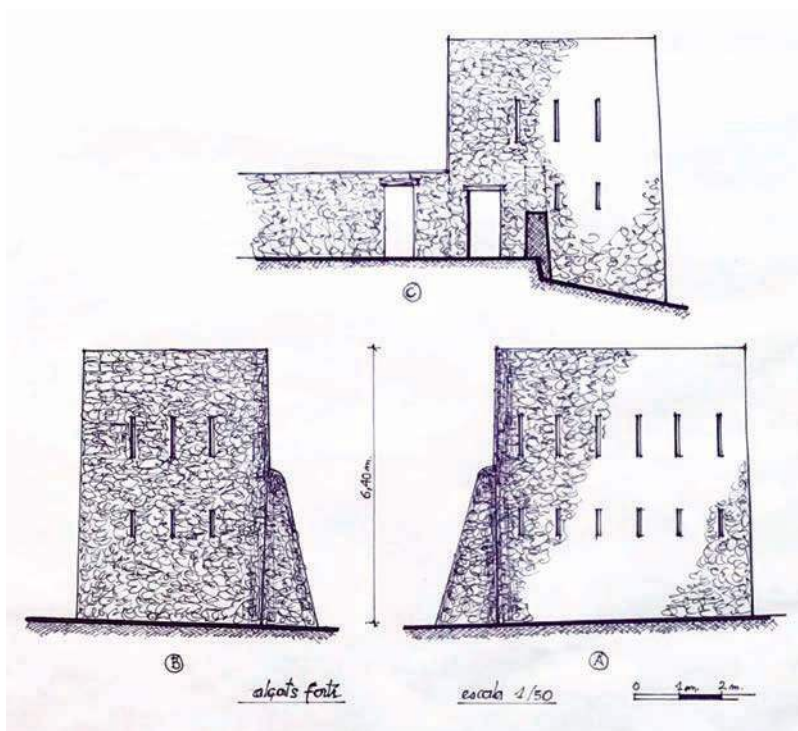

Figura 4. Façanes de la torre, amb el contrafort i dues files d'espitlleres.

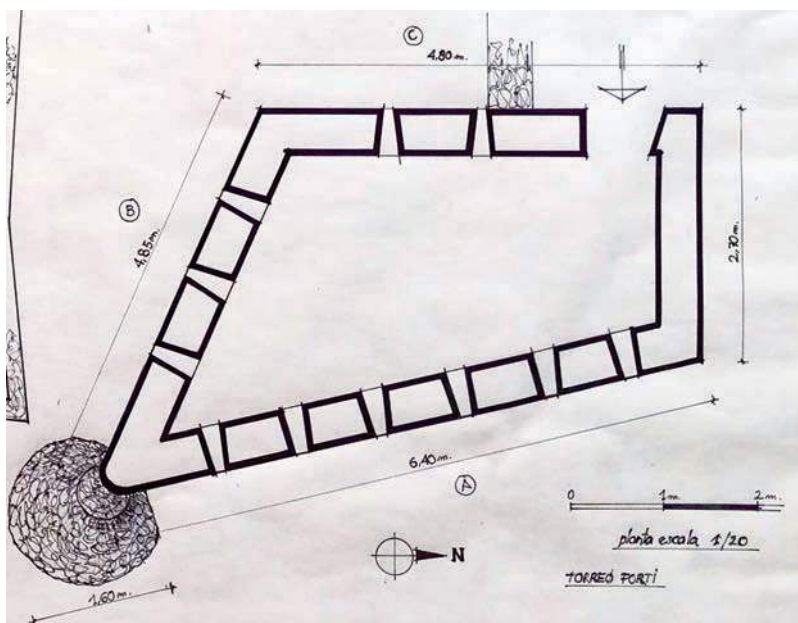

Figura 5. Planta de la torre del fortí amb les espitlleres situades als tres murs, excepte al nord, defensat pel baluard annex.

Figura 6. Maqueta del fortí vista des del nord.

Figura 7. Esgraonat del baluard del fortí pel costat de ponent.

Figura 8. Espitlleres del baluard nord-oest.

Al peu del fortí es troben indicis d'ocupacions passades, com la ceràmica que es mostra en la foto annexa.

Figura 9. Resta d'olla ceràmica ibèrica antiga feta a mà.

5. Bibliografia:

- AJUNTAMENT D'ALTAFULLA Annex Patrimoni. Inventari del Patrimoni arquitectònic. Inventari del Patrimoni arqueològic. In PG 1984 i POUM 2002
- ALOGUIN I PALLACH, R. Guia de fortificacions de Tarragona. (1998). Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Tarragona. Edicions Tàrraco.
- ANGUERA NOLLA, P. (1986) El foc de Torredembarra. Aportació a la història de la darrera carlinada. Recull de Treballs. Centre d'Estudis Sinibald de Mas. Torredembarra.
- ANGUERA NOLLA, P. (1993): Els malcontents del Corregiment de Tarragona. Episodis de la Història. Rafael Dalmau Editors. Barcelona.
- ANGUERA NOLLA, P. (1995): Déu, Rei i Fam. El primer carlisme a Catalunya. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FERNÁNDEZ PELLICER, E. (1972): Un guerriller liberal al Priorat. Episodis de la Història. Rafael Dalmau Editor. Barcelona.
- GARCIA PUERTO, J. (1997): La tercera carlinada a Torredembarra, els documents carlistes (1873-1875). Estudis Altafullencs núm. 21. Centre d'Estudis Altafulla.

- GARCIA QUERA, O. (2019): Carlins 1838. Guerra i fam (Còmic didàctic) c. Rafael Dalmau Editor.
- HERNÁNDEZ CARDONA, FX. (2004): Història militar de Catalunya. Vol. IV: Temps de revolta. Rafael Dalmau Editor
- MANENT, A. (1979): Cercós, guerriller carlí al Baix Camp. Episodis de la Història. Rafael Dalmau Editors. Barcelona.
- NOGALES CÁRDENAS, P. (1995): Una visió de la Primera Guerra Carlista. Les cartes comercials de la Companyia d'Aragó (1833-1840).
- PRATS I SALAS, J. (1992). Carlisme i caciquisme: Josep de Suelves, marquès de Tamarit, cap carlí de les comarques de Tarragona (1890-1918). Estudis Altafullencs núm. 16. Centre d'Estudis Altafulla.
- ZARAGOZA SOLÉ, J. (2022) Resum dels fets bèl·lics al Baix Gaià al segle XIX. Treball inèdit.
- ROVIRA GÓMEZ, S.-J. (2014) Coord. Història d'Altafulla. Vol II i III. L'edat moderna i l'edat contemporània. Centre d'Estudis d'Altafulla (pàg. 21 i 22).
- ROVIRA GÓMEZ, S.-J. (1977) Altafulla, a la guerra dels Set Anys (1833-1840). Revista d'Estudis Altafullencs, núm. 1. Altafulla.
- VALLVERDÚ MARTÍ, R. (1994). L'última victòria carlina a les comarques tarragonines; L'acció de Vespella de Gaià. Revista d'Estudis Altafullencs, núm. 18. Altafulla
- VALLVERDÚ MARTÍ, R. (1997) El tercer carlisme a les comarques meridionals de Catalunya, (1872-1876). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.